

Plemstvo Dubrovačke Republike u vrijeme humanizma i renesanse

Žulj, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:195668>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij: Pedagogija – Povijest

Ivana Žulj

Plemstvo Dubrovačke Republike u vrijeme humanizma i renesanse

Diplomski rad
Mentor: prof.dr.sc. Stjepan Sršan

Osijek, 2013.

SAŽETAK

U radu se govori o jedinstvenoj strukturi društvenog života u vrijeme humanizma i renesanse na našim prostorima, odnosno o dubrovačkom plemstvu. Dubrovačko plemstvo je predvodilo i društveni i politički život grada Dubrovnika, bili su svojevrsna elita koja je imala sve konce u svojim rukama. Plemići su od najranijih dana bili odgajani za svoje dužnosti, i na poslovnom i na privatnom planu su se uvelike razlikovali od ostalih pučana. Vjerno su čuvali uspomene na svoje plemićke pretke, čuvali su čast i obveze koje su od njih naslijedili i prenosili ih svojim potomcima. U radu se govori i o glasovitom zatvaranju Velikog vijeća koje je čvrsto odredilo granice između plemića i svih ostalih građana grada i Republike, uspjesima i nevoljama koje je to zatvaranje dubrovačkim plemićima donijelo, pa i o raskolu plemstva na dvije grane: sorboneze i salamankeze.

KLJUČNE RIJEČI: plemići, vladike, Veliko vijeće, privatni život, raskol

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Pojam plemstva u vrijeme humanizma i renesanse.....	5
3. Nastanak Dubrovačkog plemstva.....	6
3.1. Mit i zbilja o podrijetlu plemstva.....	6
3.2. Postupna preobrazba plemstva.....	8
4. Zatvaranje vijeća.....	10
4.1. Politički monopol plemstva.....	11
4.2. Primanje članova u plemstvo.....	12
4.3. Jednakost među plemstvom.....	13
5. Plemstvo na vlasti.....	14
5.1. Plemići prije ulaska u Vijeće.....	15
5.2. Odgoj i obrazovanje plemića.....	16
5.3. Plemićke službe.....	17
6. Privatni život plemića i plemkinja.....	20
6.1. Ženidba.....	20
6.2. Odnosi u obitelji.....	22
6.3. Život plemkinja.....	24
7. Znakovi plemstva.....	26
7.1. Ime roda.....	26
7.2. Grbovi.....	26
7.3. Zemljišni posjedi.....	27
7.4. Plemićki govor.....	28
7.5. Odjeća, nakit i oprema.....	28
7.5.1 Odjeća plemića.....	28
7.5.2 Odjeća plemkinja.....	29
7.6. Rodovski patronati.....	30
8. Odnos sa strancima i stranim plemićima.....	31
9. Raskol plemstva.....	32
9.1. Primanje novih obitelji.....	33
9.2. Podjela na salamankeze i sorboneze.....	36
10. Zaključak.....	37
11. Literatura.....	38

1. Uvod

U radu se govori o plemstvu Dubrovačke Republike u vrijeme humanizma i renesanse, kada je sama Republika bila na vrhuncu svoje moći, odnosno bila jedna od vodećih trgovačkih republika Mediterana. Rad sadrži jedanaest poglavlja u kojima se govori o različitim aspektima dubrovačkog plemstva. Na početku rada se govori o pojmu plemstva u vrijeme humanizma i renesanse, odnosno o njegovim značajkama i obilježjima. Nadalje, iznose se bitne pretpostavke o nastanku i samim počecima dubrovačkog plemstva koje je bilo podjednako utemeljeno na mitu i na zbilji. Zatim se govori o bitnom događaju koji je uvelike obilježio život plemstva u to vrijeme, a to je zatvaranje Velikog vijeća kojim plemstvo dobiva obilježje ekskluzivnosti. U radu se govori i o sudjelovanju dubrovačkih plemića na vlasti, o službama koje su obavljali, njihovom školovanju i odgoju te pripremi za plemićku službu od najranijeg djetinjstva. Nadalje, jedan dio rada govori o privatnom životu plemića i plemkinja, o ženidbenim zakonima, odnosima u obiteljima te o životu vladika, odnosno dubrovačkih plemkinja. Dubrovačko plemstvo je imalo i brojne znakove po kojima su se razlikovali od ostalih građana grada i Republike kao što su ime roda, grbovi obitelji, govor, odjeća, patronati i posjedi o kojima se govori u posebnom poglavlju. U jednom dijelu rada je naglasak na odnosu sa strancima i stranim plemićima te se govori i o počasnom plemstvu koje su ti plemići mogli dobiti. U svom završnom dijelu se rad dotiče i velikog raskola među plemstvom, podjele na salamankeze i sorboneze, te o uzrocima i posljedicama te podjele.

2. Pojam plemstva u vrijeme humanizma i renesanse

Plemstvo je tradicionalni nasljedni status koji čak i danas postoji u mnogim zemljama. U srednjem vijeku plemići su prvenstveno bili oni koji su imali posjede, uglavnom zemlju, na raspologanju u zamjenu za pomoć i službu kralju i nekom višem plemiću. Vrlo brzo je ovo postala nasljedna titula koja je svojim nosiocima najčešće omogućavala brojne povlastice. Plemstvo je historijski, socijalni i često pravni status koji ne treba miješati sa socio-ekonomskim statusom baziranim na primanjima i imovini. Drugim riječima, biti bogat i utjecajan ne znači automatski biti plemić, niti su svi plemići bogati i utjecajni. Plemstvo je jedna od najbolje dokumentiranih društvenih skupina u prošlosti i jedan od najviše istraživanih društvenih fenomena u historiografiji. U većini europskih zemalja u njegovim je rukama bila koncentrirana gotovo sva politička moć te najveći dio društvene i gospodarske moći.¹ Pojam plemstva imao je različita značenja u različitim sredinama, a ta su se značenja mijenjala tijekom vremena. Naziva ima vrlo mnogo i svako ima svoje značenje koje uvelike ovisi o društvenom kontekstu. Plemstvo, *nobilitas*, je termin koji označava elitni položaj pojedinca ili skupine. Izvorno, pojam *nobilis* dijelio je slobodnog od neslobodnog čovjeka. Kasnije se značenje suzilo na izuzetan, vladajući položaj. Primijenjen na već formiranu elitu, pojam obuhvaća različite oblike, te se govori o zemljoposjedničkom, gradskom, ratničkom, dvorskom, viteškom te trgovačkom plemstvu. Promjena političkog i gospodarskog statusa pojedinih obitelji i staleža također je utjecala na poimanje plemstva. Preduvjet postojanja patricijata bila je politička nezavisnost, i to na podlozi razvijenog urbanog života. Naziv *nobiles cives*, vrlo čest u dubrovačkoj i dalmatinskoj građi, vrlo dobro definira vladajuću elitu, opisujući ih kao građane osobitog podrijetla i statusa, i podrazumijevajući vlast. Bit dubrovačkog plemstva još bolje opisuje hrvatska riječ vlastela, izvedenica od vlasti i vladanja. Osobe višeg društvenog statusa već su od najstarijih dana bile označavane nazivima koji podrazumijevaju vrline, te osobnu čast i ugled. U 14. stoljeću pojavio se naslov *ser*, koji se u početku pridavao rijetkim pojedincima posebnog ugleda. Nakon 1358. godine tim su se naslovom dičili plemići iz senatorskog kruga, a u 15. stoljeću pripao je svim članovima Velikog vijeća.²

¹ Damir Karbić, Plemstvo – definicija, vrste, uloga, Povijesni prilozi, 31(31), 2006., str. 11.

² Zdenka Janeković Roemer, Okvir slobode: Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma, HAZU, Zagreb, 1999., str. 227.

3. Nastanak Dubrovačkog plemstva

Kao svaka slobodna municipija srednjeg vijeka, tako je i Dubrovnik prešao tijekom stoljeća iz demokratskog u čisto aristokratski način vladanja. Dubrovnik je bio aristokratska, vlasteoska, ali ponajviše trgovačka komuna, kasnije postala država-Republika.³ U 12. stoljeću dubrovačka komuna je već pravno formirana sa svim oznakama i značajkama. Ona je *communitas Ragusina* u pravom smislu riječi. Dubrovčani, koji su živjeli unutar zidina, su činili gradski puk, *populous*. Pod njim su se podrazumijevali svi staleži i klase, odnosno svi društveni slojevi. Puk unutar grada se dijelio na kler i puk. Kler je bio stalež koji se bavio bogoslužjem i karitativnim radom. Pučani su bili zemljovlasnici, pomorci, brodovlasnici, obrtnici, trgovci, te uslužni djelatnici. Unutar toga gradskog puka izdvojio se bogatiji sloj, klasa gradskog plemstva, patricija, vlastele: *nobiles*. Prvi put se spominju 1203. godine. Nasuprot njima je bio drugi stalež i klasa, *ignobiles* odnosno pučani. Sloj plemića činile su obitelji različitog porijekla, s različitim gospodarskim temeljima i kulturnom podlogom, koje su se asimilirale s gradskom sredinom i stopile u jedinstven stalež.⁴

3.1. Mit i zbilja o podrijetlu plemstva

Najvažnije pitanje najstarije povijesti Dubrovnika je pitanje podrijetla koje se dijelom temelji na mitu a dijelom na zbilji. Mit o podrijetlu plemstva je poslužio za opravdanje društvene podjele i političkog monopola plemstva. Bez pomoći mita o podrijetlu bilo bi teško objasniti moralnu utemeljenost zatvaranja vijeća i monopola vlasti, osobito u ozračju humanističkih ideja o plemenitosti kao svojstvu duha. U diskursu aristokratske vlasti dubrovačka autonomija i mir smatrani su posljedicom savršenih političkih institucija i odane službe plemstva koji su “bolji ljudi”, svojim podrijetlom predodređeni za vladanje. Spajanjem povijesnih činjenica, legendi i političke teorije humanizma i renesanse nastala je ideologija vladajućeg staleža. Čuvajući ideje, vjerovanja i društvena pravila, koja su činila oslonac njihove moći i povlastica, plemstvo je stvorilo vlastitu viziju povijesti.⁵ Dubrovačko je plemstvo nastojalo utemeljiti svoje podrijetlo u neprijeporno plemićkoj tradiciji. Većina dubrovačkog plemstva s oduševljenjem je tvrdila da potječe

³Ilija Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici (od 1358. do 1815.)*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 2004., str. 52.

⁴Josip Lučić, *Dubrovačke teme*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1991., str. 68.

⁵Z. Janeković Roemer, *Okvir slobode*, str. 13.

iz davnih vremena. Kao i plemići u Veneciji i Splitu, neki su tvrdili da potječu od Trojanaca i Rimljana. Ljetopisci su Epidauru odavali počast jer su smatrali da je iz njega potekla većina dubrovačkih plemićkih obitelji. Drugi su tvrdili da imaju korijenje u Italiji, Dalmaciji, Zahumlju, Bosni, Hercegovini, Albaniji, Srbiji, Ugarskoj, Istri, Grčkoj pa čak i u Španjolskoj, Engleskoj, Francuskoj i Njemačkoj. Sklonost izmišljanju nestvarnih, uglednih predaka, što je već bila pojava prisutna u vrijeme dubrovačke komune, dobila je novi uzlet kada se aristokratska Dubrovačka Republika pojavila u novom svjetlu.⁶ Kao što je već spomenuto, većem broju obitelji pripisivali su podrijetlo iz Epidaura, međutim ta tradicija nije bila dovoljna potpora izuzetnosti plemstva. Među precima je trebalo pronaći vladaoce koji će biti svima prepoznatljivi i priznati. U to su se vrijeme također i mnogi drugi europski gradovi pozivali na istinite ili izmišljene rimske korijene, pa se i Dubrovnik priklonio općem nagnuću.⁷ "Prema legendi, utemeljitelj grada i rimski predak vlastele, Pavlimir Bel, rođen je u Rimu od bosanske kraljevske loze po očevoj liniji i od rimske patricijske po majčinoj. Naime, njegov je djed, nepravdom lišen vlasti, otišao u Rim i ondje se srodio s patricijskom obitelji. Iz Rima je Pavlimir krenuo u Bosnu preuzeti vlast i zaustavio se na mjestu Dubrovnika. Ondje je sagradio kulu, kaštel Lave, i napučio je svojim pratiocima, sinovima bosanskih velikaša i rimskih plemkinja." Tu legendu je sa sobom donio pop Dukljanin, a govorila je o izravnoj kolonizaciji Rima koja je Dubrovčanima pridavala popularne rimske korijene. Važnost je te legende što je spojila epidaursku, rimsku i slavensku tradiciju te je objasnila dvojako podrijetlo plemstva i potvrdila pravo plemstva i romanskim i slavenskim rodovima.⁸ I danas se smatra se da je stvarno podrijetlo dubrovačkog plemstva bilo romansko i slavensko. Starosjedilačkim Romanima, podanicima Istočnog carstva pridružili su se slavenski došljaci te su se među njima izdigle neke obitelji i postupno oblikovale u povlaštenu elitu. Zapravo osim predaja nema puno izvora za to razdoblje, a i neustaljena prezimena otežavaju praćenje pojedinih rodova. Preživjele epidaurske obitelji činile su prvotne elite, a kasnije su se u njih uklopile istaknute slavenske obitelji doseljene iz zaleđa. U popisima kroničara može se vidjeti da je oko deset posto od ukupnog broja plemićkih obitelji epidaurskog podrijetla. Ostali rodovi bili su različitog podrijetla (iz Italije, Dalmacije, Bosne, Albanije, Srbije, Ugarske, Grčke, čak i iz Španjolske, Francuske i Njemačke). Postupni prodor slavenskih obitelji u dubrovačko plemstvo može se pratiti kroz isprave 11. i 12. stoljeća, a i u

⁶ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, Golden marketing, Zagreb, 2006., str. 186.

⁷ Z. Janeković Roemer, *Okvir slobode*, str. 43.

⁸ Isto, str. 43.- 44.

izvorima iz 13. stoljeća. Također je značajna pojava nestajanja romanskih obitelji jer se nisu imale odakle obnavljati.⁹

3.2. Postupna preobrazba plemstva

Dubrovačko je plemstvo tek početkom 14. stoljeća ostavilo iza sebe legende o svom postanku i djelovanju. Dubrovački nobilitet je vjerojatno stvoren u dugotrajnom procesu koji je, naslonjen na tradiciju, uvjetovan bogatstvom i motiviran zaštitom statusa pratio ekonomsko-socijalni razvoj grada. Plemstvo se razvijalo usporedno s razvojem institucionalnih oblika vlasti, a odlučujuće komponentne za raslojavanje stanovništva bile su odnos između bogatijih i siromašnijih i odnos prema došljacima kao potencijalnim pretendentima na imovinu. Nastanak gradskog nobiliteta, kojemu je baza u bogatstvu stečenom na trgovini, u tijesnoj je vezi sa strukturiranjem uprave. Urbanizacijom se gradska dinamika pojačava, traži veću regulaciju i postupno izmiče mogućnostima najšireg narodnog odlučivanja. Time se i na vlasničkoj i na upravnoj razini stvaraju pretpostavke za raslojavanje stanovništva.¹⁰ Razvojem grada komplicira se način upravljanja. Odlučivanje na *zboru* građana polako je postajalo neučinkovito, pa je među građanima došlo do podjele: na one kojima je, zahvaljujući sposobnosti, ugledu ili bogatstvu, povjereno upravljanje i one kojima nije. Taj “upravljački” sloj građanstva postupno izrasta u plemstvo (*nobiles*). Zbor plemstva je 1312. godine sačinjavalo tek oko 300 muškaraca. No već su tada neke obitelji očito bile dominantnije od drugih.¹¹ Preobrazbi vlasti, odnosno prisvajanju nadležnosti u užem krugu gradske elite pridonijela je činjenica da je plemićko vijeće pripremalo i raspravljalo prijedloge, dok ih je zbor samo izglasavao. To znači da se politička rasprava vodila u plemićkom krugu te je nedostajao korak da oni preuzmu i odlučivanje. Na preobrazbu vlasti utjecala je posebno mletačka dominacija u 13. stoljeću tijekom koje je nastalo Veliko i Malo vijeće te Vijeće Umoljenih. Postepeno je nestala komuna te je ustupila mjesto aristokratskoj republici.¹² Nakon uzdizanja uglednih pojedinaca koji su zauzeli sudačke časti, dominantna se skupina učvrstila i proširila stvaranjem kruga rodova. Pojedinci koji su jednom obnašali općinske dužnosti, nastojali su zadržati pozicije na vlasti i proslijediti ih svojim potomcima.

⁹ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 45.

¹⁰ Nenad Vekarić, Udio plemstva u stanovništvu Dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 2011., str. 32.

¹¹ Isto, str. 34.

¹² Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 61.

Obitelji koje su se istakle najprije bogatstvom, a potom i sudjelovanjem u vlasti, učvršćivale su povlašteni krug ženidbenom politikom. Početkom 14. stoljeća članstvo u vijeću nije bilo izjednačeno s pojmom plemstva, no to je bio cilj kojem su gradski moćnici težili i kojem su se postepeno približavali. Popisi članova pokazuju da su važnije službe vršili ljudi iz kruga plemstva, a samo popisivanje je značilo korak ka njegovu zatvaranju. Nasljedno načelo prevladavalo je desetak godina prije nego što je ozakonjeno, jer se u zapisnicima vijeća više ne govori o izboru vijećnika. Međutim, prije zatvaranja, mjesto u vijeću se nije nasljeđivalo izravno i bezuvjetno, a vrata vijećnice su barem formalno bila otvorena novima.¹³ Iako nema sumnje da je moć elite s vremenom rasla, do zatvaranja vijeća u 14. stoljeću prijelaz iz *cives* u *nobiles* nije bio nepremostiva prepreka. Nije se odvijao uz pomoć pravnih mehanizama, nego je na njega utjecao stvarni život. Građanin bi vjerojatno postao plemićem u trenutku kad bi kao predstavnik svog roda bio prepušten upravljačkim funkcijama.¹⁴

¹³ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 62.

¹⁴ N. Vekarić, Udio plemstva u stanovništvu dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, str. 37.

4. Zatvaranje vijeća

Iako povjesničari često smatraju da je dubrovačko zatvaranje vijeća bilo po uzoru na venecijansko postojale su i neke razlike. U Veneciji je proces zatvaranja vijeća započeo 1297. a završen je 1323. godine dok je u Dubrovniku Veliko vijeće zatvoreno 1332. godine, 35 godina kasnije poslije venecijanskog. Dubrovčani su slijedili venecijanski uzor, ali je u Dubrovniku cilj zatvaranja vijeća bio isključivo preventivan, odnosno htjeli su spriječiti “prirodni” priljev vlastele. Prije zatvaranja vijeća potomci doseljenika na lagan su način prelazili u viši status (*cives*) i prepuštanjem u rad vijeća postajali plemići (*nobiles*). Na taj se način kroz dugo trajanje održavao visoki udio plemstva u ukupnom stanovništvu. Tek zatvaranjem Velikog vijeća plemstvo je postajalo prava elita i tek tada plemstvo dobiva obilježje ekskluzivnosti. Do trenutka zatvaranja vijeća u Dubrovniku postoji građanstvo (građani s političkim pravima, koji mogu sudjelovati u vlasti) i puk (stanovnici, najčešće novodoseljeni, koji još nisu stekli politička prava). Od trenutka zatvaranja vijeća postoji jedan sloj stanovništva više: plemstvo (građani s političkim pravima), građanstvo (građani koji će ugledom i imetkom s vremenom steći status sličan građanstvu prije zatvaranja vijeća, ali bez mogućnosti sudjelovanja u vlasti) i pučanstvo, koje će imati iste karakteristike kao i prije zatvaranja vijeća.¹⁵ Veliko vijeće formalno je zatvoreno odlukom od 12. svibnja 1332. godine u kojoj se kaže da treba izabrati trojicu “boljih ljudi” koji su dužni popisati sve koji su tada bili članovi vijeća i druge koji im se čine dostojnima toga. Malo vijeće, koje je prije toga zajedno s knezom biralo članove Velikog vijeća, ovim je popisom ustanovilo krug povlaštenih. To je bio posljednji izbor učinjen u Malom vijeću, jer je od tada nasljedno pravo ustanovljeno kao konstitutivno načelo vijeća. Ustanovljenjem tog popisa, Veliko vijeće konačno je zatvoreno. Tog je trenutka krug plemića postao neprobojan za građane.¹⁶ Sve su naznake da je u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, kada je “prohod” građanstva prema plemstvu postao nemoguć, plemićki krug činio vrlo visok udio dubrovačkog stanovništva. Godine 1300., prema procjeni, plemstvu je pripadalo 1.675 osoba, odnosno, računajući i služinčad, pod krovovima plemićkih kuća živjelo je oko 2.500 ljudi dok je u samom gradu tada živjelo oko 3.500 ljudi. Analiza tadašnje strukture stanovništva Dubrovnika pokazuje da je dotad dubrovački plemićki krug bio vrlo širok, odnosno da je udio plemstva iznosio oko 40% ukupnog gradskog stanovništva, a ostatak su činili doseljenici prve generacije te marginalne skupine.¹⁷ Nova

¹⁵ N. Vekarić, Udio plemstva u stanovništvu dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, str. 32.

¹⁶ Z. Janeković Römer, Okvir slobode, str. 62.

¹⁷ N. Vekarić, Udio plemstva u stanovništvu dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, str. 37.

pozicija vijeća imala je i vanjskopolitičke posljedice. Zamjena načela izbornosti članova Velikog vijeća načelom nasljednog prava suzila je ovlasti mletačkog kneza. On više nije mogao po vlastitom nahođenju birati članove glavnog upravnog tijela, pa je sveden na izvršnu i predstavničku ulogu.¹⁸

4.1. Politički monopol plemstva

Tijekom prve polovice 15. stoljeća konačno je izgrađen aparat vlasti Dubrovačke Republike, a u međunarodnim odnosima ona je postala priznatom političkom jedinicom. Naziv *res publica* prvi put se spominje u odredbi o načinu glasanja u vijeću iz 1388. godine, kada se pod tim podrazumijeva način vladanja, republikanizam. Dvadesetih godina 15. stoljeća javlja se naziv *republika, Respublica et civitas Ragusii* kao jasna odrednica državnosti. Od sredine stoljeća strani su vladari i sami počeli naslovljavati Dubrovnik republikom, daleko prije nego se taj naslov počeo pojavljivati i na službenom pečatu. Novi naziv znak je nove samosvijesti i političkih okolnosti koje su omogućile već i prije samostalnoj državici da se takvom i deklarira. Naslovljavajući svoju državu Republikom u pismima stranih vladara, dubrovačko je plemstvo iskazivalo svijest o stvarnom međunarodnom položaju grada. Naslov republika ne odražava samo činjenicu nezavisnosti i državnosti, nego i ustroja vlasti koja pripada plemstvu. Oni su smatrali Dubrovnik aristokratskom republikom, državom u kojoj vladaju najbolji na opće dobro.¹⁹ U to doba se u europskim okvirima rijetko gdje može naći primjer tako rigoroznog društvenog poretka. Pojedinac je morao ispuniti neke zahtjeve da bi zadržao status koji mu je pripadao po rođenju. Pripadnici plemstva bili su doista jedini slobodni građani u aristotelovskom smislu, ali u isto vrijeme i zatočenici staleških pravila. Za dubrovačko plemstvo zakon nije bio nametnut već je on predstavljao izraz njih samih te njihove političke volje i potreba. Zakon je bio temelj vlasti plemstva i jamstvo funkcioniranja države.²⁰ Vrata politike načelno su bila otvorena svakom plemiću. Politička provedba ideje o jednakosti i zajedničkoj vlasti omogućila je i gospodarski oslabljenim obiteljima pravo na sudjelovanje u vlasti. Među uglednicima i diplomatima Republike bilo je manje imućnih ljudi, pa tako i onih koji su bili u dugovima, no zbog toga nisu bili lišeni političkog utjecaja. Plemićko podrijetlo pripadalo je svima i stoga su svi činili elitu.²¹ Veliko je vijeće nakon zatvaranja postalo stvarnim nosiocem suvereniteta i temeljem

¹⁸ Z. Janeković Römer, Okvir slobode, str. 65.

¹⁹ Isto, str. 89.

²⁰ Isto, str. 131.

²¹ Isto, str. 184.

političke moći. Ono je utjelovljivalo ideal vlasti raspodjeljene na čitavo plemstvo, a istodobno je određivalo staleške granice i jasno dijelilo plemstvo od ostalog stanovništva. Tim je potezom ustanovljen zatvoreni krug obitelji iz kojih se plemstvo obnavljalo i postavljena je čvrsta granica prema drugim građanima. No koncept plemstva i dalje se mijenjao u smjeru sve izrazitijeg izdvajanja. Vekarić zatvaranje vijeća naziva trećom fazom razvoja dubrovačkog plemstva.²² Dubrovačke plemićke obitelji zapravo su stvorile društveno politički začarani krug: njihova vlastita snaga i napredak pomogli su učvrstiti interese grada, a sigurnost koja je iz toga proizašla omogućila je plemstvu da postane još jače i da još više napreduje.²³

4.2. Primanje članova u plemstvo

Dubrovačko plemstvo nije povlastica koju je dodijelio vladar, nego svojstvo proizašlo iz autoriteta vladajuće skupine u samom gradu, na osnovi komunalne tradicije. Zbog toga je dubrovačko plemstvo sebi pridržalo pravo dodjele časti dubrovačkog plemstva, jednako kao što su to činili mletački i dalmatinski plemići. Temeljem odluke Velikog vijeća, zaslužni pojedinci mogli su biti proglašeni dubrovačkim plemićima zajedno sa svojim potomstvom. Preduvjet za to bila je osobita zasluga za Republiku i plemenito podrijetlo, jer pučanima nije bilo pristupa u vijeće ni na koji način. Plemićki status pojedinca u nekom drugom gradu ili državi nije jamčio da će on biti primljen u dubrovačko Veliko vijeće ukoliko podnese molbu za građanstvo. Brojni su primjeri talijanskih, slavenskih i ugarskih vojvoda, knezova pa čak i banova, kojima je dodijeljeno samo pravo građanstva. Status punopravnih članova dubrovačkog vijeća mogli su postići samo plemići drugih dalmatinskih gradova, ali to iznimno i to pravo im je ukinuto u 14. stoljeću. Dodjela počasnog naslova dubrovačkog plemića, bez političkih povlastica i prava, bila je mnogo češća. Bosanski i hrvatski velikaši dobivali su počasno plemstvo ali bez mogućnosti stvarnog političkog djelovanja u vijeću.²⁴ Rođeni dubrovački plemić mogao je izgubiti plemstvo, a s njime i građanstvo. Oduzimanje članstva u vijeću i plemićkih beneficija moglo je biti trajno ili ograničeno, a to je ovisilo prema težini prekršaja. Privremeni gubitak plemstva slijedio je kao kazna za zloupotrebe i greške u

²² N. Vekarić, Udio plemstva u stanovništvu dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, str. 41.

²³ Robin Harris, Povijest Dubrovnika, str. 187.

²⁴ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 235.

državnoj službi a trajao je najčešće dvije do pet godina. Teški prekršaji staleških prava, kao na primjer izdaja bili su bili kažnjeni smrću ili trajnim gubitkom plemićkih prava.²⁵

4.3. Jednakost među plemstvom

Toliko isticanu i zahtjevanu jednakost među plemstvom bilo je teško očuvati. Težnje za oligarhijom, prvenstveno temeljene na rodbinskom, političkom i gospodarskom interesnom povezivanju, stalno su postojale. U komunalnom razdoblju organi vlasti mogli su postati instrumentom pojedinih rodova, dok je administrativni sustav Republike otklonio tu mogućnost. U 15. stoljeću su pojedini rodovi držali najveći broj službi. Po temeljnom pravu jednakosti među plemstvom, brojčano jaki rodovi su bili najbrojniji i u vijećnici. Brojnost i gospodarska moć nedvojebeno je činila rod društveno jačim, ali pojedincu rodovsko ime nije ni povećavalo ni smanjivalo mogućnost dobivanja visokih državnih funkcija. Čak i pripadnici malobrojnih i slabih rodova su mogli dosegnuti sve časti bez ikakvog ograničenja. Brojčano jaki rodovi nisu imali prednost ni kod dodjele zemlje. Štoviše, često su baš jači rodovi bili zakinuti u odnosu na slabije. Prvenstvo kriterija vrednovanja osobe pri izboru u službe dokazuje da koncentracija vlasti u krugu oko vijeća nije značila stvaranje oligarhije rodova. Brojnost nije postala instrumentom moći pojedinih obitelji, jer svoju brojčanu snagu nisu koristili protiv načela staleške jednakosti. Upravni sustav utemeljen na toj jednakosti bio je protivan vezivanju vlasti uz obitelj. Rušenje načela jednakosti plemstva rastom moći pojedinih obitelji bilo je jedan od najvećih strahova Republike. Trebalo je misliti na društvenu ravnotežu u odnosu na puk, a isto tako i na složene međunarodne odnose. Plemićki rodovi povezivali su pojedince i ostvarivali društveni utjecaj, ali ne u toj mjeri da bi se rod mogao smatrati političkom jedinicom. Zakonima, preventivnim mjerama i kaznama sprječavala se privatizacija vlasti. Taj čitav niz mjera osiguravao je ravnomjernu raspodjelu vlasti i onemogućavao prisvajanje moći. Solidarnost na obiteljskom planu je bila vrlo ograničena. Rođaci nisu smjeli glasovati jedni za druge, niti se međusobno kandidirati za službe. Pripadnici istog roda nisu smjeli zajedno djelovati u povjerenstvima i službama. Čak ni maloljetni plemići nisu mogli dobiti službu pisara ako im je tko od carinika bio u rodu ili svojti.²⁶

²⁵ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 239.

²⁶ Isto, str. 178.

5. Plemstvo na vlasti

Ideja o državi kao o najjačoj odrednici života pojedinca podrazumijevala je da je najvrijednije posvetiti se političkoj djelatnosti i općem dobru. Ugledajući se na antičke uzore, humanistička kultura pridavala je najvišu vrijednost primjenjenom znanju, to jest sudjelovanju u političkom i društvenom životu. Mnogi su humanisti isticali politiku kao najplemenitiju i najvišu znanost koja sadrži sve vještine i utječe na život ljudi i zajednice. Život plemstva smatrao se uzorom građanskog života, jer su po tim načelima samo oni bili građani u pravom smislu te riječi. Ne zna se kada su točno utemeljena dubrovačka vijeća, no posve je izvjesno da završna struktura političke vlasti “knez - Vijeće umoljenih - Malo vijeće – Veliko vijeće” nije uspostavljena u jednom trenutku, već je imala nekoliko stadija. Prije Velikog vijeća ulogu najšireg tijela vlasti imala je narodna (gradska) skupština, a u njoj su bili i plemići i neplemići, to jest predstavnici svih stanovnika i predstavnici klera.²⁷ Kako je s vremenom plemstvo sve više i više jačalo, puk je sve više gubio svoju važnost u državnoj upravi, te je iz vlasti i uklonjen ukidanjem skupštine. Njene poslove je preuzelo Veliko vijeće, te je time Dubrovnik poprimio značajke patricijske republike.²⁸ Svi članovi državne uprave su od 14. stoljeća bili pripadnici plemstva. Malo vijeće je predstavljalo oblik izvršnog odbora, Veliko vijeće plemićki sabor, a Vijeće umoljenih skup starijih i iskusnijih ljudi koji su donosili najvažnije odluke.²⁹ Iz Velikog ili Općeg vijeća izvirale su i potjecale ostale gradske službe. Svaki mjesec su članovi izabirali kneza ili rektora grada. Knez ili rektor, zajedno s petoricom sudaca i šestoricom konzula je činio Malo vijeće koje se sazivalo barem tri puta tjedno. Dvanaestorica iz Malog vijeća zajedno s 32 plemića činili su Vijeće umoljenih. Postojala su tako tri vijeća koja su međusobno podređena ili nadređena. Malo vijeće odlučivalo je o nekim manjim stvarima, dok su ostalo prosljeđivali u Vijeće umoljenih koje je raspravljalo o težim pitanjima.³⁰ Staleška samovlast počivala je na principu da svi članovi Velikog vijeća, odnosno svi muški punoljetni plemići imaju jednaki pristup vlasti, ograničen samo životnom dobi (za glavne funkcije trebalo je imati 50 godina), i jednaku mogućnost da se za njih kandidiraju. To zlatno pravilo nije u principu kršeno, ali su, kao i svugdje u životu, neki pojedinci i neki rodovi, tijekom dva stoljeća, bolje uspjeli od drugih.³¹

²⁷N. Vekarić, Udio plemstva u stanovništvu dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, str. 34.

²⁸Ferdo Šišić, Povijest Hrvata: pregled povijesti hrvatskog naroda 600.-1918., Marjan tisak, Split, 2004., str. 493.

²⁹Vinko Foretić, Povijest Dubrovnika do 1808. I. dio, Nakladni zavod MH, Zagreb 1980., str. 123.

³⁰Filip de Diversis, Opis slavnoga grada Dubrovnika 1440., Dom i svijet, Zagreb, 2004, str. 65.- 66.

³¹Zdenko Zlatar, Huius... Est omnis reipublicae potestas: Sudjelovanje vlasteoskih rodova u vlasti (1440-1640), Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, No.40 Svibanj 2002., str. 167.

5.1. Plemići prije ulaska u Vijeće

Pojam punopravnog građanstva i plemstva bio je, između ostalog, vezan i za životnu dob pojedinca. Plemićki mladići, rođeni za vlast, od svoje su petnaeste, šesnaeste ili najkasnije osamnaeste godine korak po korak ulazili u strukturu uprave. Da dođu do vrha vlasti, morali su proći niz nižih, manje atraktivnih i unosnih, a napornih službi. I prije ulaska u Veliko vijeće sposobni su mladići imali priliku sudjelovati, makar kao promatrači, u političkim i gospodarskim dužnostima starijeg plemstva. Smatralo se prikladnim da mladi plemići od rane mladosti počnu stjecati iskustvo i znanje u različitim područjima, kako bi mogli razborito odlučivati o Republici kada za to dođe vrijeme. Isto tako, na taj način su od rane mladosti stjecali neku zaradu i učili se vrijednosti novca. Ulazak u vijeće bio je preduvjet karijere, ali ne i jamstvo. Od 1440. godine do pada Republike mladi su dubrovački plemići upisivani u Zlatnu knjigu ili Knjigu Ogledala Velikog vijeća kad bi navršili propisanu dob za stjecanje članstva u tom tijelu.³² Knjige Ogledala otkrivaju mnoga imena dubrovačkog plemstva koji su tu i tamo dobili poneku malu službu i nestajali s političke pozornice. Dio takvih slučajeva treba pripisati velikoj smrtnosti u mladoj dobi, a drugi dio nesposobnosti za službe ili izbivanju iz grada zbog trgovine i školovanja. Sposobnost je pojedinca mogla brže osloboditi tih malih i nevažnih službi te ga pogurati prema vrhu. Svi su se morali na neki način iskušati, jer je taj postupni uspon bio dio ideala plemićke službe. Vrhunske političke karijere pojedinih plemića pokazuju da su se od rane mladosti pripremali za najviše dužnosti.³³ Bersa navodi da "kad bi koji plemić navršio osamnaest godina, koje su mu se brojale od začeca, i ako je mogao dokazati, da je u školi bio marljiv i ćudoredno se ponašao, prikazao bi se Velikom vijeću u dostojanstvenoj crnoj togi i s vlasuljom, da bude primljen u taj visoki zbor; Vijeće bi razgledalo "Zrcalo", naime "Zlatnu Knjigu" plemstva, i ostale svjedodžbe i proglasilo bi ga svojim članom. Svojta i prijatelji čekali su u predsoblju i na ulici, da mu čestitaju, i taj dan bio je znamenit u njegovu životu: odsada je pripadao zboru, koji je vršio vrhovnu državnu vlast."³⁴ Ulazak u Veliko vijeće označavao je kraj djetinjstva i dosezanje punog plemićkog statusa. Tek tada su mladići dobivali počasni naslov *ser*, a prije toga su u dokumentima naslovljavani samo imenom i prezimenom. Mladost plemića bila je vrijeme odgoja i školovanja u svrhu priprema za trgovinu i vladanje. Prvi korak ka budućoj karijeri mladići su ostvarili ulaskom u adolescentsku dob. Priznanje

³²Z. Zlatar, Huius... Est omnis reipublicae potestas: Sudjelovanje vlasteoskih rodova u vlasti (1440-1640), str. 153.

³³Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 116.

³⁴Josip Bersa, Dubrovačke slike i prilike 1800.-1880., Hrvatski zapisnik, Čakovec, 2002., str. 15.

da više nisu djeca označavala je služba pisara u carinarnici i na brodovima. To je bila škola promatranja i početak privikavanja na buduće odgovornosti koji se simbolično obilježavao odijevanjem dugih haljina. U dvadesetim godinama, kad su već sjedili u vijećnici, stjecali su iskustva slušajući starije plemiće i obavljajući niže državne službe. Na taj su se način pripremali za najveće službe Republike.³⁵

5.2. Odgoj i obrazovanje plemića

Dubrovačka je država skrblila oko toga da se mladići odgajaju u skladu s društvenim normama. Ti su naponi u krajnjem ishodu bili uspješni, ali je često bilo i odstupanja. Mladičke nepodopštine bile su dopušteni odušak plemstva, no prave mogućnosti slobodnog odabira životnog puta bile su vrlo male, tako da su se gotovo svi nakon nekog vremena prilagođavali zadanom okviru. Na svakom plemiću je bio izbor hoće li prihvatiti norme koje mu je društvo nametalo ili će biti izbačen iz sustava. Rijetki su primjeri onih koji nisu poklekli pred očekivanim izborom, plaćajući to gubitkom vlasti i povlastica. To se najčešće očituje napuštanjem sredine, ženidbom po vlastitom izboru i to obično izvan staleža, odlaskom u samostan ili trajnim monaštvom. Priprema za vladanje uključivala je temeljno školovanje. Nepismeni i neobrazovani ljudi nisu mogli uspjevati u trgovini niti se uspinjati u službama. Procvat grada i utjecaj humanizma učinili su školu nužnošću. U 15. stoljeću na humanističkim je temeljima uspostavljena visoka škola, koja je i plemstvu i pučanima pružala dobru razinu potrebnih znanja. Općina je vodila brigu da rektor škole bude učen i dobar čovjek i često su za njega birali Talijane, za koje se smatralo da su urešeni znanjima, vrlinama i dobrim običajima. Sveučilišta u Dubrovniku nije bilo, jer se aristokratska vlada tome protivila. Smatrali su da je mnogo sigurnije da mladići na školovanje odlaze u Italiju, nego da se u njihovom gradu pojavi nova intelektualna elita koja bi mogla donijeti sasvim nove političke ideje i opredjeljenja i poremetiti postojeće strukture.³⁶ Plemići svjetovnjaci najčešće su birali pravo. Pravničko obrazovanje je od 15. stoljeća dobivalo na značenju jer je pravni sustav postao složeniji, ali i dalje nije bilo formalno potrebno. Studirale su se i humanističke discipline, koje su plemićima po njihovom mišljenju pružale i plemenitost duha, no to se uobičajilo tek u 16. stoljeću. Liječničko zvanje plemstvu je bilo zatvoreno staleškim zabranama. Manje imućna vlastela i pučani dobivali su za studije pomoć od

³⁵ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 184.

³⁶ Isto, str. 188.-189.

države, uz jamstvo da obavljaju svoje studentske dužnosti na vrijeme. Čak su i neki pojedinci oporučno ostavljali novac za pomoć studentima. Među studentima je bio razmjerno mali broj plemićkih sinova. Veliki broj mladih plemića rano se uključivao u trgovačke poslove, pa nisu imali ni vremena ni interesa za studije. S druge strane, obrazovanje im nije bilo potrebno ni za političku karijeru, jer je njihov položaj bio nasljedan. Država se jako brinula oko odgoja plemićke mladeži, jer su smatrali da onaj koji je pozvan vladati mora biti pripremljen za to. "Očevi su morali paziti da sinovi budu odgajani kako dolikuje plemićima, za službu Republike. Ne smiju biti dokoni, jer takvi vode državu u propast, te stoga za njih nije kockanje i pijančevanje po krčmama. Umjesto toga oni moraju učiti slobodne vještine, jer mehaničke vještine i tjelesni rad ne priliče pravim građanima koji imaju postati upravljačima države. Osobito dobro moraju izučiti filozofiju, koja je potrebna vladalcima"; rekao je Cervia.³⁷

5.3. Plemićke službe

Tijekom 15. stoljeća administrativni aparat Republike činilo je oko 160 činovnika. Postojala je hijerarhija službi, no one se teško mogu složiti u piramidu koja bi precizno odredila njihov raspored. Ljestvica službi određena je različitim kriterijima, od dobi njihovih nosioca, dosega nadležnosti, plaća, značenja za karijeru i ugleda koje su nosile. Iako se od plemstva nije tražilo formalno školovanje, dužnosti koje su morali obavljati zahtijevale su određena znanja. Zbog toga se s vremenom većina njih stručno profilirala. Znalo se tko je vješt u pravosuđu, financijskim poslovima, graditeljstvu, brodarstvu, vojnim vještinama ili diplomaciji.³⁸ Članstvo u Velikom vijeću i službe koje su iz njega proizlazile činili su stožer plemićkog identiteta. Državna magistratura bila je povlastica plemstva, posljedica i pokazatelj plemenitog porijekla i izuzetnog društvenog položaja. Javna politička djelatnost bila je vezana uz pojam domoljublja. Idealnim službenikom Republike smatrao se plemić "koji voli domovinu, koji čuva njenu dobrobit i ne pušta nikakvu dužnost ni potreban čin za njezino spasenje, a kad je potrebno i krv daje za nju, zbog časti, slave i dobrog glasa i zbog slobode i jedinstva". Odnos prema službi bio je određen zakonom, odanošću Republici i staleškom ponosom. Služba je bila izvor slave i ugleda plemića, ali i obveza koju nije smio zanemariti zbog osobnih sklonosti k drugim djelatnostima. Podrazumijevalo se da plemići u službi

³⁷ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 190.

³⁸ Isto, str. 117.

države odgovornošću i naporom, pa čak i žrtvom moraju pridonijeti općem interesu. Zaslužni poslanici, zapovjednici flote i drugi su uglavnom dobivali samo pohvale i zahvale, jer se to što su činili smatralo njihovom dužnošću. Među plemstvom je bilo izuzetnih, sposobnih pojedinaca koji su se isticali u službama i stjecali poseban ugled. Njihova je izuzetnost mogla biti prihvaćena samo ako se izražavala unutar zadanog okvira i na opće dobro. Uz obveze plemića nisu spadale samo časne dužnosti visoke državne uprave. Neke su službe bile doslovno vezane za tržnicu i trgovinu na malo. Petorica vlastele, zvani *justicijari*, nadzirali su ispravnost mjera i utega i vodili računa da prodavači nikoga ne oštete. Pronevjera ubranog novca kažnjavala se gubitkom plemićkih povlastica na pet godina. Veći broj službi različitog ranga bio je vezan za državne prihode. Općinski novac kod carina, pristojbi, trošarina i zakupa ubirali su *masariji*. S dopuštenjem Velikog vijeća, oni su isplaćivali činovnike i plaćali druge općinske troškove.³⁹ Plemići u starijim godinama dobivala su položaje *prokuratora* različitih ustanova. Brinuli su o dobrotvornim zakladama i bolnicama i upravljali imovinom samostana, suprotno običajima u drugim državama, gdje je to pravo bilo u rukama Crkve. Čak ni nadbiskup nije mogao samostalno raspolagati svojim posjedom, već su to činili prokurator uz dopuštenje vlade. Plemićka vijeća odlučivala su o svim državnim gradnjama i birala nadglednike koji su neposredno upravljali radovima, upošljavali zidare i klesare i obilazili gradilišta. Ispitivali su znanja i sposobnosti majstora koji su dolazili u službu gradnje ili oružarnice. Vodili su brigu o svim njihovim potrebama kako bi mogli nesmetano raditi na korist grada. Uz to, zadaća im je bila paziti da se ne bi uzaludno rasipao novac Republike, te su morali voditi knjige troškova. *Ladanjske službe* dobile su veće značenje u 15. stoljeću, kada se teritorij Republike konačno oblikovao. Trebalo je osigurati granicu i organizirati vlast u okolici grada. Zbog toga je bilo jako važno tko će biti izabran za izvršenje te zadaće. Ladanjske službe razlikovale su se od ostalih po tome što su pojedinca zaokupljale u potpunosti, vezajući ga za određeno područje, najčešće u mnogo neudobnijim uvjetima od onih na koje su plemići navikli u gradu. Plemiće je teško bilo nagovoriti na službu u trgovačkim ili finansijskim poslovima, pa su zbog toga bile mnogo bolje plaćene od ostalih službi. Ladanjski knezovi bili su opunomoćenici središnje vlasti bez većih samostalnih ovlasti. Provodili su zakone i odluke dubrovačkih vijeća uz pomoć nižih činovnika. Imali su i sudbene ovlasti u manjim građanskim prekršajima.⁴⁰ Kao nosioci vlasti, preko zakonodavnih i upravnih organa u kojima su jedino oni bili birani, donosili su očito zakone i propise

³⁹ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 142.

⁴⁰ Isto, str. 146.

koji su odgovarali njihovom usponu i održanju. Budući da su sudjelovali ne samo u zemljovlasničkim, nego i u trgovačkim, manufakturnim, kreditnim i pomorskim poslovima, tim su zakonima koristili i ostalim staležima koji su bilo uključeni u taj način stjecanja dobiti i svakodnevnog posla.⁴¹

⁴¹ Josip Lučić, Dubrovačke teme, str. 234.

6. Privatni život plemića i plemkinja

Plemići su odmah po rođenju bili smatrani boljima od ostalih. Od njih se tražilo da prihvate sustav vrijednosti i obveze koje on sa sobom nosi. Život plemstva je bio obilježen staleškom pripadnošću u većoj mjeri nego život pučana, jer je vlast i održanje hijerarhije bila njihova obveza.⁴²

6.1. Ženidba

Političko određenje staleža na društvenoj su razini poduprle stroge ženidbene odredbe. Još u 13. stoljeću ženidbene veze su se počele koncentrirati u krugu istaknutih obitelji i pripomogle njihovom izdvajanju. 1462. godine vijećnici su velikom većinom izglasali odluku da se plemići ne smiju ženiti pučankama “da se ne bi odsad kvarila plemićka krv pučanskom”. Kršenje običajne zabrane međustaleških brakova značilo je već u 14. stoljeću gubitak plemićkog položaja za potomstvo i marginalizaciju prekršitelja. Ozakonjenje te zabrane 1462. godine postrojilo je sankcije na taj način da su svi plemići koji bi odstupili od propisa morali svoj izbor platiti osobnim gubitkom plemićkog statusa i privilegija. Staleški raslojeno društvo nije ni pod koju cijenu moglo prihvatiti mogućnost sklapanja brakova između pripadnika različitih društvenih slojeva, što je crkveni zakon dopuštao. Svjetovni zakonodavci, kao nenadležni, nisu mogli zabraniti brakove između pučana i plemstva, ali su oni ipak bili rijetki jer se poštovao običaj. Takve su brakove sklapali osiromašeni ili buntovni plemići, mnogo češće nego plemkinje. 1464. godine Veliko vijeće je ublažilo kaznene mjere odlučivši da to plemstvo može dobiti pomilovanje ako za to glasaju svi članovi vijeća. U tom bi slučaju oni zadržali položaj i službe ali njihovi potomci bili bi pučani.⁴³ Plemićki je brak bio instrument očuvanja patrimonija i stvaranja mreže rodbinskih veza, koje su osiguravale koheziju roda. Brak se zbog toga tijekom 15. stoljeća često ugovarao. Smatra se da su očevi često ugovarali brak za maloljetne kćeri kako bi izbjegli njihovo eventualno odbijanje neželjenog braka kada odrastu. U 18. stoljeću plemkinje su se u prosjeku udavale s nešto manje od dvadeset i četiri godine, a jedna četvrtina se udavala i prije navršene dvadesete. Uloga plemkinje se svela isključivo na reproduktivnu funkciju i stoga se nastojalo do krajnjih granica iskoristiti njenu fertilnu dob.⁴⁴

⁴² Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 131.

⁴³ Z. Janeković Roemer, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zavod za hrvatsku povijest FF-a u Zagrebu 1994., str. 70.

⁴⁴ Nenad Vekarić, Vlastela grada Dubrovnika, HAZU, Zagreb, 2011., str. 104.

Također, česta pojava je bila i plaćanje dojilja svojoj djeci kako bi žene mogle češće rađati. Smrtnost mladih žena također je bila vrlo velika i mnoge su umirale pri porodu. U slučaju kada bi žena umrla pri porodu, njezin se muž ženio drugi put, ponekad i treći te je na taj način vrlo brzo rastao broj djece. Tome u prilog govore sljedeće činjenice; u 14. stoljeću, u rodoslovljima je zabilježeno 80 slučajeva da su vlastelini sklopili drugi brak, a u 14 slučajeva i treći.⁴⁵ Muškarci su u prosjeku bili stariji bračni partner. U patrijahalnoj sredini muškarac je osiguravao egzistenciju obitelji i ženio se kad bi je osigurao, dok su, kao što je već rečeno, žene bile spremne za udaju čim bi fizički stasale.⁴⁶ Dubrovčani su se vrlo uporno i strogo držali drevnog običaja sklapanja braka i bračnih veza. Osim što je plemstvo prilikom izbora žene gledala na njezinu ćud, dob, rod, izgled i bogatstvo, najvažnije je bilo da potječe iz dobrog plemićkog roda. Dubrovačko plemstvo držalo je nedostojnim da se brakom vežu plemići i pučanke, odnosno plemkinje i pučani.⁴⁷ Česta pojava je bila i da se brakovi među dubrovačkim pripadnicima plemstva sklapaju i s trećim i četvrtim koljenom o čemu su donesene i zakonske odredbe. Sklapanje braka unutar četvrtog stupnja srodstva bilo je uobičajeno, tako da veliki broj bračnih ugovora sadrži klauzulu da sve što je ugovoreno vrijedi samo ako papa dozvoli vjenčanje. Pape su imale razumijevanja za ženidbene poteškoće dubrovačkog plemstva, pa su takve dozvole gotovo uvijek i stizale. Bilo je zahtjeva i za odobrenje brakova u trećem i drugom koljenu, međutim to se nije odobravalo.⁴⁸ Znalo se i koliko novca plemićka djevojka mora donijeti u miraz, a ako obitelj nije bila dovoljno imućna preostajao joj je odlazak u samostan. Miraz je bio važan početni kapital za trgovačke poslove mladog plemića te se na taj način kapital prenosio iz jedne plemićke kuće i drugu i pridonosio društvenoj koheziji.⁴⁹ Običaj je bio da su zaručnik i zaručnica bili zaručeni po nekoliko godina zbog dobi buduće supruge jer su se zaručivali sa svega deset, jedanaest i dvanaest godina. Dok bi trajao period zaruka, zaručnici bi se rijetko viđali jer je takav bio običaj. Kada bi došlo vrijeme vjenčanja, osam dana prije samoga obreda sakristan crkve svete Marije je najavljivao budući događaj navodeći imena i prezimena budućih supružnika. Taj dan nazivao se još i danom svadbenog kvasca jer se mijesio kvasac od kojega će biti napravljen kruh na sam dan vjenčanja. Zaručnik bi darivao gotovo sve plemiće, liječnike, učitelje i nadzornike. Na sam dan svadbe u mladenkinu kuću bi dolazio jedan od općinskih notara s dvojicom svjedoka kako bi ju upitao uzima li budućeg supruga za zakonitog

⁴⁵ Z. Janeković Roemer, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća, str. 44.

⁴⁶N. Vekarić, Vlastela grada Dubrovnika, str. 104.

⁴⁷ F. de Diversis, Opis slavnoga grada Dubrovnika 1440., str. 121.-122.

⁴⁸ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 73.

⁴⁹ Isto, str. 202.-204.

muža. Zatim bi nevjesta potvrdila da ga uzima za muža te bi mladoženja došao u kuću stavljajući joj zlatni prsten na ruku. Također bi joj se na glavu stavila srebrna kruna kao znak djevičanstva, a po odlasku iz očeve kuće primila bi blagoslov Abrahama, Izaka i Jakova.⁵⁰ Granice plemićkog roda nisu bile određene krvnim srodstvom nego zakonom, što znači da potomci rođeni izvan zakonitog plemićkog braka nisu smatrani članovima roda. Dubrovačko društvo je bilo snošljivo prema izvanbračnim vezama, a neka od izvanbračne djece javno su priznata te su čak živjeli s ocem i braćom. Nije im se uskraćivalo niti ime roda, no oporučno su im ostavljane samo veće ili manje svote novca, nikad patrimonijalna dobra.⁵¹

6.2. Odnosi u obitelji

Među plemstvom, svijest o obitelji je bila prvenstveno utemeljena na pojmu roda patrilinearne zajednice. Rodovska svijest plemića imala je oblik stabla koje se grana od rodonačelnika do pojedine osobe. Unutar toga kruga cirkulirala su materijalna i simbolična dobra: posjedi, kuće, žene, imena, grbovi.⁵² Zajednicu je činio veći broj srodnika koje je, osim patrimonija, povezivalo i podrijetlo od zajedničkog pretka po mušoj silaznoj liniji. Rođaci po ženskoj liniji vrlo su se rijetko, gotovo bi se moglo reći nikada, uklapali u obitelj. Kućanstvo su činili otac, majka, sinovi, snahe i neudane kćeri, a nakon smrti oca zajednicu su nastavljali udruženi sinovi. Takva složena obitelj bila je uklopljena u širi sustav rodbinskih veza koje su je podržavale i omogućavale joj da se održi.⁵³ Plemićke su se obitelji nastojale učvrstiti i ojačati udruživanjem u veće zajednice, međutim to često nije bilo moguće, uglavnom zbog demografskih čimbenika. Obitelji u kojima su se rodila samo ženska djeca, nakon smrti bake i djeda nisu ni na koji način mogle okupiti više praova, jer među plemstvom domazetstvo nije bilo uobičajeno niti poželjno, budući da su rod činili samo članovi po muškoj silaznoj liniji. Bilo je slučajeva da u obitelji preostane samo jedan sin koji je nakon smrti oca ostajao sam sa svojom ženom i djecom. Obitelji bez sinova ili sa jednim sinom bilo je među dubrovačkim plemstvom iznenađujuće mnogo. Plemstvo je nastojeći očuvati svoje posjede u trajnom vlasništvu svoga roda, oporučno određivalo da se zemlja ne smije prodati niti na bilo koji

⁵⁰ F. de Diversis, Opis slavnoga grada Dubrovnika 1440., str. 123.-124.

⁵¹ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 244.

⁵² Isto, str. 241.

⁵³ Z. Janeković Roemer, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća, str. 27.

način otuđiti, nego se mora predati legitimnim nasljednicima.⁵⁴ Pripadnost plemićkoj obitelji osiguravala je pojedincu prestižni društveni položaj i pristup vlasti. I izvan politike, život plemića bio je uvelike određen pripadnošću rodu, njegovom tradicijom i uspomenom na pretke. Primarna zadaća svakog naraštaja bila je produžiti kontinuitet obitelji i prenijeti patrimonij potomcima. Zbog toga je plemstvo davalo prednost složenijim obiteljima. Većinom su živjeli u zajednici oca i sinova, fraterni, što je bilo čak i zakonski regulirano. Zajednički život omogućavao je podjelu uloga unutar obitelji i oslobađao pojedince gospodarskih dužnosti kako bi se mogli angažirati u državnoj upravi. Jednakost među plemstvom promovirana je u obitelji diobom nasljedstva na jednake dijelove. Nasuprot načelu primogeniture ovo se načelo smatralo temeljem republikanizma.⁵⁵ Razvoj dubrovačkog patricijata od 13. do 15. stoljeća pokazuje da je uvijek postojala podudarnost između brojnosti, te gospodarske i političke moći roda. Po pravilu, najbogatiji i najbrojniji rodovi uvijek se nalaze u širem krugu oko Vijeća umoljenih iz kojeg se biraju najviši službenici općine. Očigledno je nagnuće velikih obitelji prema kraju 14. i u 15. stoljeću da se poveća broj djece. U 13. je stoljeću prosječan broj djece među plemstvom iznosio oko tri. U 14. stoljeću pao je na 2,8 zbog dviju velikih epidemija koje su pogodile Dubrovnik 1348. i 1363. godine. Usprkos tome, ukupan broj plemstva je narastao, kao i broj obitelji. Kako se smanjivao broj obitelji, odnosno kućanstava unutar jednog roda, tako je rastao broj djece. Brojčana slabost pojedinih obitelji utjecala je na slabljenje njihovog društvenog ugleda i obratno. Mnogobrojni rodovi imali su više predstavnika u Velikom vijeću, a time je rastao njihov utjecaj u političkom životu uopće.⁵⁶ Dubrovačko je društvo bilo snošljivo prema izvanbračnim vezama plemstva, jer su to smatrali oduškom od čvrstih ženidbenih pravila. Skoro svi plemićki rodovi su imali svoje neplemićke srodnike, koji su bili javno priznati i živjeli na skrbi oca i njegove obitelji, a vrlo često i sa njima. Dobivali su pristojan imetak ili miraz i vješto koristili svoje rodbinske veze. Nije im se uskraćivalo ni ime roda koje su često ponosno nosili i s njim se potpisivali. Plemići su priznavali i uzdržavali svoju izvanbračnu djecu, a često su im i oporučno ostavljali veliko nasljedstvo.⁵⁷

⁵⁴Z. Janeković Roemer, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća, str. 26.

⁵⁵Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 242.

⁵⁶Z. Janeković Roemer, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća, str. 47.

⁵⁷Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 243.

6.3. Život plemkinja

Plemićko podrijetlo žena u dubrovačkim je prilikama bilo mnogo važnije za rodovsku i stalešku politiku nego u drugim gradskim republikama onoga vremena. Ženski plemićki status očitovao se samo u sferi privatnosti, obiteljskih odnosa i javnog prestiža. Muško je plemstvo bilo određeno podrijetlom i vlašću, dok je ženama ovo posljednje bilo nedostupno. U mnogim dokumentima udane plemićke žene spominju se pod muževim i pod očevim prezimenom. Društvo kojim je dominirao rod temeljen na muškoj liniji, smatralo je ženu članom muževe obitelji, a ime njezina oca navodilo se kao dokaz ženina plemićkog podrijetla.⁵⁸ Pripadnost povlaštenom staležu nije omogućavao dubrovačkim plemkinjama da ostvare politički i društveni utjecaj kao što su to činile plemkinje u nekim europskim državama i na dvorovima. U drugim europskim zemljama žene su često vodile politiku iza kulisa i određivale društveni život svojih obitelji, a to sa dubrovačkim plemkinjama nije bio slučaj. Kako se smatralo da je žena iskonski putena ustanovljeni su vrlo strogi modeli ponašanja sa svrhom kroćenja te opasne prirode. Briga o tome povjerena je muškarcima, iz uvjerenja da žena ne može odgovarati sama za sebe. Njezin otac ili muž smatrali su se krivcima ukoliko bi nešto pošlo po zlu, jer ju nisu dovoljno čuvali. Model ponašanja, koji je dubrovačko društvo zahtijevalo od svih žena, za plemkinje je bio postrožen zahtjevima staleža. U brakovima pučana postojao je veći stupanj ravnopravnosti, osiguran podjednakom dobi i slobodnim izborom supružnika. Plemićki stalež i pojedine obitelji podvrgavali su sve svoje članove stezi i zahtijevali od njih da odgovore svojoj ulozi u zajednici, no pravila za žene su bila stroža i teže su se mogla izbjeći. Pjesnik Ilija Crijević je u jednom svom dijelu opisao dubrovačku plemkinju kao časnu i stidljivu, poslušnu svekru i mužu, ženu koja usađuje djeci strah Božji, besprijekorno upravlja domom, štedljiva je, skromna u odijevanju, tiha, poštena, umjerena, trezvena i nadasve pobožna. Ona izbjegava prazne razgovore, prisustvuje svetim propovijedima, moli Boga ujutro i navečer, i sluša službu Božju tri, četiri puta dnevno.⁵⁹ Plemićke su žene živjele izdvojeno, jer se smatralo da doticaj sa svakakvim ljudima kalja njihovu čast. Čak se ni na sudu nisu smjele osobno pojaviti nego su ih zastupali odvjetnici i prokurator. Neudane plemićke djevojke bile su podvrgnute osobito strogom nadzoru, jer je njihova čast, toliko važna za udaju, bila od presudne važnosti za obitelj. Udajom je plemkinja stjecala položaj odrasle osobe i dobivala odgovornosti i ovlaštenja kakvih nije imala u očinskoj kući. Nešto

⁵⁸Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 192.

⁵⁹Isto, str. 195.

više mogućnosti pružalo se udovicama, ali i to je ovisilo o oporučnim uputama njihovih muževa. S obzirom da je bilo propisano koliko plemićka djevojka mora donijeti u miraz, znalo se događati da roditelji nisu imali dovoljno novca udati sve svoje kćeri, zbog toga je jedan dio plemićkih djevojaka bio prisiljen odlaziti u samostane i zaređivati se, neke već u dobi od desetak godina.⁶⁰ Žene su bile uglavnom ograničene na život unutar kuće, budući da nisu sudjelovale u poslovima koji bi ih uvukli u javni život grada. Smatralo se da njihove izlaske treba svesti na najmanju moguću mjeru. Svi putopisci svjedoče da su dubrovačke žene vrlo malo izlazile iz kuće, i to najviše u crkvu, a omiljeni oblik dodira s javnošću bilo im je pokazivanje na prozoru i promatranje prolaznika.⁶¹ Kojaković u svom djelu navodi da "djevojčice žive u kućama, rijetko izlaze van, i to s pratnjom, a nikad same. Druže se samo s roditeljima i najbližom svojtom. Katkada se vide po prozorima svojih kuća, ali ih ne smiju pozdravljati ni stalno gledati. Vlastelinke mogu da primaju građane, svećenike i niži svijet, samo ne plemiće, jer se pretpostavlja, da će radi ponosa čuvati svoju čast. Djevojčice ovako osamljene rado bi se sprijateljile s kojom od svojih mladih djevojaka. Samo ljeti, vani na ladanju, imale su više slobode, jašile bi na konjima i lutale po okolini svog ljetnikovca. Vlastelinke su bile tvrda srca. Ako se neko usudio da govori o njima bez poštovanja, nije bio siguran za svoj život." Također navodi da roditelji plemkinje, ako bi se uvjerali da je njihova kćer izgubila čast, prisilili bi je da popije otrov, a tako su radili i pučani. S ovom kaznom oprala bi se ljaga obitelji. Inače bi plemiće, u čijoj se kući dogodio takav slučaj, isključili iz svih vijeća i državnih služba, a pučanin nebi mogao udati ostale svoje kćeri, i nitko se ne bi htio s njima družiti.⁶²

⁶⁰Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 203.

⁶¹Z. Janeković Roemer, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća, str. 128.

⁶²<http://anka.duper.org/?p=348>

7. Znakovi plemstva

Dubrovačko plemstvo je uvelike štitilo svoje podrijetlo i od ranih dana su učeni kako su drugačiji i bolji od ostalog stanovništva grada. Po mnogim stvarima su se već naočigled razlikovali od običnog građanina. Svoje znakove i uvjerenja su čvrsto nastojali očuvati i prenositi s koljena na koljeno. Neki od tih znakova su ime roda, grbovi, zemljišni posjedi, govor, odjeća, nakit, oprema te rodbinski patronati.

7.1. Ime roda

Ime roda jedno je od najvažnijih statusnih simbola plemstva te uz to i najvažnije obilježje identiteta. Ime je činilo pojedinca prepoznatljivim članom povlaštenog staleža. Ime, kao i grb, prenosili su se kao kolektivno vlasništvo i obilježje roda i postajali glavnim simbolima obiteljskog kontinuiteta i zajedništva. Plemićka imena učvršćuju se od početka 13. stoljeća, pa se tek od tada može pratiti genealogija roda. S obzirom da još u 14. i 15. stoljeću većina pučana nisu imala ustaljeno prezime, možemo zaključiti da je prezime plemićkih rodova bio prvi znak staleške izdvojenosti. Dok je kod plemića prezime bilo oznaka plemenitog roda, pučani su se identificirali osobnim imenom, mjestom podrijetla i zanimanjem. Prezimena koja su pripadala dubrovačkim plemićima bila su u više različitih oblika; latinskom, romanskom, slavenskom, a kasnije i u talijanskom. Velik broj prezimena su patronimici, a rijetko su se pojavljivali i neki matronimici. Pojava i učvršćivanje prezimena oduzela je dio značenja osobnog imena u identifikaciji osobe, te je primarna svrha osobnog imena postalo razlikovanje pojedinca unutar obitelji.⁶³

7.2. Grbovi

Sama heraldika, svojim bojama i likovima može puno toga reći o društvenoj i kulturnoj povijesti. Grb je mogao izravno opisivati značenje imena, naznačiti kraj iz kojeg je obitelj potekla ili prenijeti legendarnu priču. Znalo se dogoditi da motiv koji je odabrao netko od najstarijih predaka je s vremenom postao manje važan, pa se i izgubila tradicija o njegovu značenju. Prenosjenje grba i njegovo društveno značenje je tako postalo važnije od izvornog značenja motiva. Nasljedni sustav i

⁶³Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 326.

ustroj vlasti načelno su jamčili jednakost svakom plemiću, a jedan od znakova te jednakosti je bio i grb. Zajedno s rodovskim imenom, grb je sve članove roda podsjećao na jedinstvo i pripadnost, koje im daje zajedničko podrijetlo.⁶⁴ Plemićki grbovi nisu bili dodijeljivani od vladara kao u nekim drugim europskim gradovima, već su nastali unutar samih obitelji, kao obilježje prestiža i društvenog položaja. Svaka plemićka obitelj je također imala i svoj pečat, na kojem se osim grba moglo naći i ime ili inicijal vlasnika. Grbovi plemićkih rodova su se nalazili na vratima njihovih kuća i perivoja, na grobnicama pa čak i na srebrnini. Čak su često i pučki potomci zadržavali obiteljske grbove, jer im je on davao viši status među pučanima.⁶⁵

7.3. Zemljišni posjedi

Zemljišni posjed bio je također jedan od važnih statusnih simbola plemstva. Posjedovanje isključivo pokretnih dobara nije osiguravalo ugled i prestiž u društvu. Veličina i postojanost zemljišnog posjeda nisu bili presudni za gospodarsku snagu i politički ugled, ali su imali jako društveno i simboličko značenje. Pred smrt, plemićima je bilo važnije pobrinuti se za vlastiti posjed nego za vlastitu dušu. Posebno su im bili važni stari obiteljski posjedi koje su željeli trajno zadržati u vlasništvu svog roda. U svhu očuvanja svojih zemljišnih posjeda ustanovili su *fideicomissum familiae relictum*, kojim se zabranjuje svaki način otuđivanja posjeda izvan obitelji. Plemstvo je, kao i bogati trgovci pučani, u gospodarskom smislu svoj život temeljilo na trgovačkim poslovima i zemljišnom posjedu koji je nasuprot rizičnim trgovačkim pothvatima, jamčio sigurnost. Zato je plemstvo nastojalo očuvati posjed u trajnom vlasništvu svoga roda te se zbog toga zemlja oporučno ostavljala i nije se smjela prodavati, nego predati legitimnim vlasnicima. Višestruka obitelj osiguravala je plemstvu čuvanje nekretnina, brojnost, bogatstvo i politički uspjeh.⁶⁶ Uz zemljišne posjede, i palače i ljetnikovci su bili od velikog značaja za društveni status pojedinca i obitelji. Često su zbog tog značaja bile oporučno zaštićene. Najstarije ili najreprezentativnije kuće imale su značenje simbola roda, kao ime ili grb. Uz njih se vezao osjećaj pripadnosti, jer su bile sjajna i bogata zdanja, a osim toga u njima su se rađale i umirale brojne generacije.⁶⁷

⁶⁴Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 333.

⁶⁵Isto, str. 334.

⁶⁶Z. Janeković Roemer, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. Stoljeća, str. 26.

⁶⁷Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 337.

7.4. Plemićki govor

I govor je vremenom postao staleškim znakom te obilježjem izdvojenosti plemstva. U prvoj polovici 15. stoljeća u vijećima se još govorilo raguzejskim. Plemstvo je u 15. stoljeću uzaludno nastojalo očuvati taj već gotovo potpuno ugasli dijalekt kao razlikovni staleški znak. Odluka o isključivoj upotrebi raguzejskog jezika na sjednicama vijeća donesena je 1472. godine. To je bilo vrijeme kada je taj govor izumirao a slavenski odnio prevagu u svakodnevnom životu. Odredba o raguzejskom govoru u vijeću je uskoro bila povučena i dopušteno je da u vijeću svatko govori kako želi. U dokumentima i notarskim knjigama već se od polovice 14. stoljeća očituje jačanje mletačkog narječja, koje će kasnije potpuno prevladati u dokumentima i u trgovini. Posljednji spomen starog romanskog govora datira iz 1518. godine, kada je jedan dubrovački poslanik pred duždom govorio raguzejskim.⁶⁸

7.5. Odjeća, nakit i oprema

U svakodnevnom su se životu društvene razlike očitovale u standardu življenja. Mletački izvori čuvaju žalbe tamošnjih plemića da moraju trošiti mnogo novaca na održavanje statusa, odjeću, opremu kuća, pa čak i na svečanosti. Po njihovim riječima to ih je osiromašivalo dok su se pučani nesmetano bogatili. Plemićki status morao je biti vidljiv već na prvi pogled, pa su se plemići i plemkinje odijelom i držanjem razlikovali od ostalih građana. Odjeća im je bila sredstvo identifikacije i oznaka izuzetnog društvenog položaja. Kako su se sve više bogatili, pučani su htjeli odjećom sve više se približiti plemićima, međutim to je često rezultiralo kičem. Kotruljević je jednom prilikom rekao: "Pučani bi htjeli biti velika gospoda, pa su se dali u raskoš, ali im to ne može pomoći, jer ih odaje sirovo lice, dok se plemićima plemstvo na licima poznaje."⁶⁹

7.5.1. Odjeća plemića

Muškarci su u starije vrijeme nosili dugu haljinu i dugi ogrtač. Haljine su bile od fina sukna i svile, podstavljen krznom, damaskom, taftom ili muslinom. Dubrovački plemići su u 13. stoljeću počeli

⁶⁸Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 344.

⁶⁹ Isto, str. 345.

nositi okrugle kape i rukave. Spominju se pojasi od zlata i srebra, za kojim su nosili nož i vrećicu za novac. U 15. stoljeću su ogrtači, takozvane toge bile crne boje, dok su rukavi bili zeleni. Tada su i cipele bile obojene crnim i crvenim prugama. 1554. godine dozvoljeno je nositi turske haljine i španjolsku kapu, a 1596. godine zabranjeno je nositi gaće od svile, rukavice s ambrom i moškom te ovratnike poškropljene mirisima. Početkom 19. stoljeća plemići poslije osamnaeste godine i oni građani koji su u državnoj službi, morali su po zakonu jutrom ići u odijelu državnih činovnika to jest raspletene vlasulje i u crnoj dugoj togi, na koju su stavljali zimi i u svakom javnom nastupu dugi crni plašt bez ovratnika. Inače su se nosili po francuski, raskošno i ukusno. Da se zaštite od zime, nosili su skupocjena krzna i kape od najfinije vune.⁷⁰ Izazovu raskoši najviše su podlijegali mladići, dok je starijim plemićima dovoljni znak isticanja bila svečana vijećnička odjeća, jednaka za sve. Plemićke toge označavale su vlast i jednakost među plemstvom, pa se nitko nije smio pojaviti u vijeću u drugoj odjeći, bez obzira na položaj i bogatstvo. Ta odjeća je bila znak dostojanstva vlasti, do čega je plemstvo osobito držalo.⁷¹

7.5.2. Odjeća plemkinja

Među ženama plemstvo se moglo isticati samo raskošju, jer je njihov plemićki položaj bio određen samo podrijetlom. Nemogućnost bilo kakvog javnog djelovanja ostavljala im je odjeću kao jedini znak statusa. To je bio jedan od razloga zašto je njihova odjeća bila daleko bogatija od plemićke. 1235. godine donesena je odredba u kojoj se detaljno navodi kakve haljine i nakit mlada plemkinja mora ponijeti i brak. Čak se i u statutu govori o tome kako se udata plemkinja mora odijevati da bi pokazala plemićko dostojanstvo.⁷² Gospođe su u 13. stoljeću nosile duge haljine od svile i crvenog baršuna, plašteve od skarlata i saja te zečja i lasičja krzna podstavljena zelenim i smeđim tkaninama. Na glavi su imale svilene koprene ukrašene zlatnim vezom. 1329. godine spominje se da plemkinje nose zelene, žute i crvene kape podstavljene svilom te su se po nošnji na glavi razlikuju plemkinje, djevojčice, udate i udovice. Pokrivala su glavu maramama od platna razne veličine. Diversis piše da prave skupocjene svilene i vunene haljine, spominje svečanu dugu haljinu koja se vukla po zemlji. Djevojčice su imale prsluke i kape krasno izrađene i ukrašene biserom, a postala je moda da gospođe nose košulje s rukavima ukrašenih rubova. Spominju se zlatni pojasi i korzeti ukrašeni

⁷⁰ <http://anka.duper.org/?p=348>

⁷¹ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 347.

⁷² Isto, str. 347.

zlatom, svileni kišobrani i suncobrani. Na glavi i preko ramena nosile su koprenu, koja im je stršala preko čela tako da im se ne može vidjeti lice, a i one nisu mogle ništa vidjeti ako potpuno ne isprave glavu. Neke, ali samo mlađe, i mlade zaručnice idu bez koprene. One su nosile odijela crvena, žuta ili drugih boja, a koprene nisu nosile ni u crkvu. Ženska nošnja je bila tako široka, da dvije gospođe nisu mogle proći jedna kraj druge, kad bi se susrele na uskim ulicama. Osim odjeći, plemkinje su veliku pažnju posvećivale i nakitu. Diversis piše da udane plemkinje nose naušnice na poculici pričvršćene srebrnim lančićem. Ti oboci bili su od zlata i srebra s biserom i dragim kamenjem. Spominje također i se prstenje od safira i dugmad od bisera. U 16. stoljeću su se nosile kolajne, ogrlice i narukvice od zlata i bisera.⁷³ Vlada se protivila pretjeranoj raskoši i zauzimala se za štedljivost. S vremenom je vlada te svoje stavove predočila u zakone koji su se protivili svakoj rastrošnosti, ali su ponajviše bili usmjereni protiv skupocjenih ženskih haljina. Senatori su htjeli ograničiti upotrebu svile, zlatoveza i srebroveza na rukavima haljina. Odmjerali su kolika smije biti ukupna težina bisernih i srebrnih puceta i dužina ukrasnih vrpca. Čak su izabrani i službenici koji su se morali brinuti da odredbe budu izvršene, međutim i to je bilo posve nedjelotvorno.⁷⁴

7.6. Rodovski patronati

Već od samih početaka, dubrovačke su plemićke obitelji imale svoje svece zaštitnike. Taj se običaj smatrao bosanskim i tvrdili su da su ga u Dubrovnik donijeli vlaški doseljenici. Sveci zaštitnici rodova kasnije su postali zaštitnici grada. Tijekom 13. stoljeća običaj vezivanja roda uz pojedinog sveca pretvorio se u patronat nad crkvama i samostanima. Patronat se definira kao pravo koje se nasljeđuje od graditelja crkve. Nasljednici su imali pravo imenovati svećenike u tim crkvama i upravljati posjedima. To je bio jedan od prvih čimbenika koji su povezivali i izdvajali krug uglednijih rodova, daleko prije staleškog definiranja plemstva. Nasljedni patronat održao je taj krug trajnim i postao statusnim simbolom istaknutih rodova. U nekim situacijama patronat se mogao naslijediti i po ženskoj liniji. Zbog zabrane darivanja zemlje Crkvi, u 15. stoljeću nisu nastajali novi patronati, jedino su se mogle graditi zavjetne crkve pojedinih obitelji. S vremenom, neki su se rodovi službeno odricali patronata, a drugi su ga zadržavali kao neku vrstu počasti.⁷⁵

⁷³ <http://anka.duper.org/?p=348>

⁷⁴ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 350.

⁷⁵ Isto, str. 354.

8. Odnos sa strancima i stranim plemićima

U odnosu dubrovačkog plemstva s velikašima iz zaleđa suprotstavljali su se politički, gospodarski i staleški interesi. Naime, velikaškom plemstvu je legitimitet davao vladar i teritorij kojim su vladali dok je dubrovačko plemstvo imalo legitimitet po sebi. Zbog toga što nisu htjeli da se velikaši upliću u gradsku politiku i zbog mogućnosti ugrožavanja autonomne uprave grada te unošenja razdora u društvene odnose davali su im samo počasne naslove u znak zahvalnosti za usluge koje su činili Dubrovniku.⁷⁶ Također, već od najranijih vremena dubrovačko je plemstvo bilo bogatije i brojnije od ostalih dalmatinskih plemića te je i to bio važan čimbenik u čuvanju dubrovačke političke autonomije.⁷⁷ Dubrovčani su smatrali da je najveća počast kada se nekom strancu dodjeli status dubrovačkog plemića, a u politici dodjeljivanja plemstva prednost su davali svojim susjedima, najviše stanovnicima Bosne. Zauzvrat su tražili protuusluge na trgovačkim putevima. Jednom stečeno dubrovačko plemstvo prenosilo se na zakonite nasljednike po muškoj liniji. Od tih plemića, kojim bi dodijelili plemstvo tražili su prijateljsku podršku te su bili dužni ispunjavati određene naredbe vlade. Primjer onih koji su dobili status dubrovačkog plemstva su bosanski kralj Ostoja, Sandalj Hranić, vojvoda Hrvoje Vukčić i mnogi drugi.⁷⁸ Bila je česta i dodjela počasnog naslova dubrovačkih plemića. Ti počasni plemići nisu imali političke povlastice i prava i nisu sudjelovali u djelovanju vijeća. Primjer je dodjeljivanje takvih naslova hrvatskim i ostalim velikašima kao naprimjer Kotromanićima, Balšićima i Kosačama. Za hercegovačke i bosanske velikaše dubrovačko plemstvo je bilo znak časti i prestiža, a također im je taj naslov pružao i utočište, odnosno zaklon koji su si osiguravali u slučaju rata ili sukoba na vlastitim teritorijima. Dodjela tih naslova također je bila i u interesu Dubrovnika jer su svi velikaši koji su dobili počast plemstva bili neposredni susjedi Dubrovnika. Time su si Dubrovčani na neki način osiguravali sigurnost granice i kopnene trgovine.⁷⁹ Dubrovačko plemstvo se također nastojalo ograditi i od plemića iz drugih gradova, a sklapali su brakove jedino s mletačkim i dalmatinskim plemićima i plemkinjama. Također je bilo dopušteno vjenčanje plemića s plemićima ostalih gradova; Drača, Kotora, Splita, Zadra, Trogira i drugih.⁸⁰

⁷⁶ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 237.

⁷⁷ R. Harris, Povijest Dubrovnika, str. 187.-188.

⁷⁸ Jovanka Mijušković, Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, Glas SANU, CCXLVI, Odeljenje društ. nauka, 9 (1961) u: ocijene i prikazi, Josip Lučić, Historijski zbornik 18 (1965), str. 332.-335.

⁷⁹ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 238.-239.

⁸⁰ Isto, str. 72.

9. Raskol plemstva

U 17. stoljeću broj rodova je bio smanjen, pa su se u vijećima tim više isticale brojnije obitelji. No, formalna jednakost među plemstvom nije dokinuta do primanja desetak pučanskih obitelji u vijeće, nakon velikog potresa u 17. stoljeću. Tek je tada pripadnost starim rodovima doista postala važnim čimbenikom pri izboru u najviše službe i dokinuta je dotadašnja ravnoteža među rodovima. Tada se počinju razlikovati tri skupine vlasteoskih rodova: stari, novi i oni koji su proizašli iz mezalijanse prvih dvaju. Senatorski status i službe vezivali su se uz određeni krug obitelji. U 18. stoljeću senatorske obitelji pokušale su sebi izboriti osobiti status unutar staleža. Izdavale su se i potvrde o plemstvu, u kojima se naglašava pripadnost senatorskom redu. No čak ni tada, u sasvim drugačijim unutarstaleškim odnosima, nije se potpuno izgubila ideja o jednakosti plemstva, koju su pokušali provesti u život odredbom o tome da nema razlika između plemstva. Rušenje načela jednakosti plemstva rastom moći pojedinih obitelji bilo je jedan od najvećih strahova Republike. Valjalo je misliti na društvenu ravnotežu u odnosu na puk, a isto tako i na složene međunarodne odnose. Čitav niz mjera osiguravao je ravnomjernu raspodjelu vlasti i onemogućavao prisvajanje moći. Uz sprečavanje političkog djelovanja pojedinih obitelji, bitan čimbenik staleške ravnoteže bila je i ravnomjerna raspodjela državnih službi. Kolektivnost vlasti čuvala se čitavim nizom mjera. Izbornost, veliki broj službi i kratkoća mandata osiguravali su rotaciju velikog broja plemstva na funkcijama, dok su vakancije, ograničenje broja pripadnika pojedinih obitelji u službama i vijećima, te stroge glasačke uredbe sprečavale koncentraciju moći u rukama pojedinaca i rodova.⁸¹ Unatoč težnji da se, bez zadiranja u politički ustroj, agregacijom novog plemstva ojača aristokratski stalež, ti su pokušaji vodili u sve dublji raskol među patricijatom. Stroga staleška zatvorenost, na kojoj se temeljila solidarnost i homogenost plemstva, činila je bitnu sastavnicu u očuvanju postojećeg poretka, ali je ujedno, dugoročno gledajući, stvarala brojne probleme koji su u 17. i 18. stoljeću sve više narušavali ravnotežu političkog sustava. S obzirom na ključnu ulogu plemstva u procesu odlučivanja i vladanja, može se ustvrditi da je uspjeh dubrovačke politike u najvećoj mjeri ovisio o staleškoj koheziji i postizanju dogovora među plemićima u donošenju važnih političkih odluka. Svi političke trzavice, pa i otvoreni sukobi koji su povremeno potresali plemićki stalež tijekom 15. i 16. stoljeća, uspješno su rješavani u okviru ustaljenog modela odlučivanja. Sve do 17. stoljeća staleško jedinstvo patricijata nije bilo ozbiljnije narušeno, a odlučivanje u vijećima obilježavao je visoki

⁸¹ Z. Janeković Roemer, Okvir slobode, str. 179.

stupanj suglasnosti.⁸² Prema dosadašnjim istraživanjima, rascjep dubrovačkog patricijata otpočeo je “krvnom” podjelom, koja je nastala nakon agregacije deset građanskih obitelji u vlasteoski stalež. Iako je započeo ranije, proces prijema “novog” plemstva uglavnom se odigravao nakon potresa 1667. godine, a kriterij oblikovanja dviju suprotstavljenih rodovskih grupacija bio je povezan s odnosom prema “novom” plemstvu. Jedan dio plemićkih rodova odbijao je svaki oblik miješanja s agregiranim plemstvom, dok je drugi zasnivao ženidbene i rodbinske veze s “novima”.⁸³

9.1. Primanje novih obitelji

U prvotnoj fazi oblikovanja dubrovačkog plemstva posljednja je obitelj primljena među plemstvo 1336. godine. Nakon toga, Veliko je vijeće više od 300 godina bilo zatvoreno za nove rodove. Iako je udio plemstva u ukupnom gradskom stanovništvu postupno opadao, tek su gospodarski, politički i demografski trendovi 17. stoljeća uvjetovali ozbiljnu biološku krizu patricijata koji je, prema Jakovu Luccariju, na samom početku 17. stoljeća brojio 27 rodova.⁸⁴ Razzi navodi da je od 139 plemićkih porodica koliko ih je nekoć postojalo u gradu Dubrovniku, samo 29 još postojalo 1588. godine. Po njemu to su slijedeće obitelji:

1. Basiljevići, koji su došli iz Luke u Toskani
2. Beneše, koji su došli iz Kotora
3. Binčuljevići, koji su došli iz Cavtata
4. Bobaljevići, koji su došli iz Morlačke
5. Bunići, koji su došli iz Njemačke
6. Bondići, koji su došli iz Cavtata
7. Buće, koji su došli iz Kotora
8. Di Buzignolo, koji su došli iz Livna
9. Kaboge, koji su došli iz Ferma u Italiji
10. Di Croce, koji su došli iz Rima
11. Crijevići, koji su došli iz Kotora
12. Getaldići, koji su došli iz Taranta

⁸² Stjepan Čosić, Nenad Vekarić, Raskol dubrovačkog patricijata, *Anali Dubrovnika* 39(2001), str. 307.

⁸³ Žarko Muljačić, *Iz dubrovačke prošlosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 106.

⁸⁴ Stjepan Čosić, Nenad Vekarić, Raskol dubrovačkog patricijata, str. 329.

13. Đurđevići, koji su došli iz Rima
14. Gundulići, koji su došli iz Toskane
15. Gučetići, koji su došli iz Vladimira u Humu
16. Gradići, koji su došli iz Vladimira u Humu
17. Lukarevići, koji su došli iz Lješa u Albaniji
18. Martinušići, koji su došli iz Cavtata
19. Menčetići, koji su došli iz Rima
20. Palmotići, koji su došli iz Braničeva u Humu
21. Pucići, koji su došli iz Kotora
22. Prodani, koji su došli iz Zadra
23. Di Proculi, koji su došli iz Beslavova u Humu
24. Ranjine, koji su došli iz Taranta
25. Restići, koji su došli iz Redonija u Albaniji
26. Sarache, koji su došli iz Cavtata
27. Sorkočevići, koji su došli iz Redonija u Albaniji
28. Tudišići, koji su došli iz Gallipolija u Italiji
29. Zamanje, koji su došli iz Vladimira u Humu⁸⁵

Pokušaj staleškog jačanja putem agregacije novih plemićkih obitelji odvijao se veoma sporo i uz snažni otpor dijela plemstva. Čvrsti stav plemstva u vezi stroge staleške zatvorenosti počeo je od sredine 17. st. popuštati. Prvi prijedlog Senata da se, uz naplatu od 10.000 dukata, tijekom godine u plemstvo primi pet građanskih obitelji, u Velikom je vijeću 15. studenog 1646. bio odbačen s 82 glasa protiv i 37 za. Trebalo je proći dvanaest godina da bi Senat ponovno pokrenuo pitanje agregacije i 19. studenog 1658. naložio providnicima da izrade uredbu o “očuvanju i povećanju” vlastele, što su oni učinili nakon više od tri godine i nakon ponovljenog senatskog zahtjeva od 24. ožujka 1661. Uredba je u Velikom vijeću prihvaćena 26. ožujka 1662. sa samo jednim glasom većine (52:51). Ta je odluka bila posve načelne naravi i određivala je da se novi članovi plemstva trebaju birati iz uglednih dubrovačkih građanskih obitelji, ili iz redova stranih plemića, samo kada izumre neki stari plemićki rod, i to većinom glasova u sva tri vijeća. No, ni nakon ove odluke nije uslijedio prijem novog plemstva, nego je Veliko vijeće 18. siječnja 1664. donijelo još jednu,

⁸⁵ Derafino Razzi, Povijest Dubrovnika, Matica Hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2011., str. 14.

detaljniju odredbu o postupku agregacije. Ovim se zaključkom propisuje da će u neodređenom razdoblju, odjednom ili u više navrata, biti agregirano 10 novih obitelji. Izbor svake nove obitelji morat će biti potvrđen većinom glasova u sva tri vijeća, a novo se plemstvo obvezuje da na račun Republike plati 10.000 španjolskih peča. Tom se odlukom preciziraju oni članovi obitelji na koje će se prenijeti plemićke povlastice. Plemstvom će postati muž i žena s djecom iz zakonitog braka, te muževljeve neudate sestre i neoženjena braća. S obzirom da je agregacija bitno utjecala na produbljenje staleškog raskola, važno je naglasiti da se ovom, kao ni ranijim odlukama nije prejudicirao podređeni status “novog” plemstva u odnosu na “staro”. Dapače, u više se navrata naglašavalo da će novoprimljene obitelji uživati sve povlastice i prerogative dubrovačkog plemstva.⁸⁶ U međuvremenu, 5. studenog 1666., Veliko je vijeće donijelo još jedan zaključak važan za staleško jačanje. To su tri odredbe o liberalizaciji ženidbe, kojima su donekle ublažene dotadašnje stroge endogamijske mjere. Prvom je odredbom ukinuta zabrana vjenčanja plemstva u trećem stupnju srodstva, a drugom je, za razliku od dotadašnjeg ograničenja na plemkinje iz dalmatinskih gradova, plemstvu dopuštena ženidba s plemkinjama iz bilo kojeg grada. Trećom, najvažnijom odredbom, dubrovačkom je plemstvu, do daljnjega, bila dopuštena ženidba s nevjestama iz uglednih građanskih obitelji. Pogibija znatnog broja plemstva u potresu 6. travnja 1667., te katastrofalno gospodarsko, financijsko i političko stanje u kojemu se našla Republika, ubrzali su i olakšali postupak agregacije novih obitelji. Tako je Veliko vijeće 10. lipnja 1667. naložilo providnicima da preobliče odluku o agregaciji 10 obitelji. Smisao nove odluke bio je da se procedura prijema skрати, neovisno o izumiranju plemstva. Hitna potreba obrazložena je posljedicama potresa, a određeni su i uvjeti o uplati 10.000 talira uz izglasavanje većinom u sva tri vijeća. Rasprave među plemstvom o prijemu “novih” nastavljene su i idućih godina. U zapisnicima vijeća do 1696. godine o tome nema podataka, no zaključci Velikoga vijeća od 13. veljače 1696. godine potvrđuju da je pitanje agregacije sve do tada bilo otvoreno. Tim je odlukama ciklus staleškog proširenja konačno zaključen. Naime, poništene su sve dotadašnje odredbe o prijemu “novog” plemstva, a svaku je buduću raspravu o toj temi mogla potaknuti isključivo tročtvrtinska većina u sva tri vijeća. Odlučeno je i da u svaki budući plan agregacije mora biti uključen uvjet po kojem kandidati za prijem moraju dobiti tročtvrtinsku većinu u sva tri vijeća.⁸⁷

⁸⁶ Stjepan Ćosić, Nenad Vekarić, Raskol dubrovačkog patricijata, str. 330.

⁸⁷ Isto, str. 334.

9.2. Podjela na salamankeze i sorboneze

Brojne odluke i glasovanja potvrđuju da je primanje novog plemstva bilo praćeno otporom i prijeporima među patricijatom. Politička volja plemstva u provođenju staleškog proširenja bila je upitna, no glasovanja o tom pitanju pokazuju da je većina ipak u tim rješenjima vidjela jedini put opiranja biološkom nestanku. Unatoč tome, staleško jaćanje, kao stvarna svrha agregacije, nije postignuto. Ne samo da staleška obnova nije postignuta, nego je uslijedio definitivni staleški razdor. Iako o zakonskoj razlici između starih i novih nikada nije bilo govora već se, naprotiv, službeno uvijek isticao staleška jednakost, svakodnevna politička praksa išla je drugim pravcem.⁸⁸ “Staro” plemstvo koje je odbijalo ženidbene veze s “novima” smatrajući ih plemstvom drugog reda, izvori od šezdesetih godina 18. st. nazivaju salamankezima, a pripadnike suprotnog tabora, koji prihvaćaju “nove” i s njima se rodbinski miješaju, sorbonezima. Pad broja plemstva, veliki potres 1667. i borba za opstanak Republike u idućem dvadesetogodišnjem razdoblju uvjetovali su daljnje političke sukobe i podvajanja unutar vladajućeg staleža.⁸⁹ Država se slabo okoristila novcem koji su ti došljaci od svoje volje prinjeli državnoj blagajni, a posijala je u dubrovački život neizlječiv i opasan razdor. Već u prvo doba staro plemstvo nije se bratski ponašalo s novom, postupali su s njima kao s građanima nižeg reda, a i novi nisu ostajali dužni. Jedni su se pozivali na naslijeđena prava a drugi na isplaćenu gotovinu. Senat je jednom prilikom plemkinjama iz starog plemstva odredio zakonom najbolja mjesta u kazalištu, a pokušali su uvesti zabranu da novi plemići nemogu u Senat. Čak je Senat jednom prilikom razvrgnuo zaruke jednog starog plemića sa kćeri jednom novog. S vremenom su se svađe smirile, a plemstvo se pribojalo da će Turci te njihove svađe okrenuti u svoju korist, a završilo je tako da je jedan novi plemić izabran i za kneza.⁹⁰

⁸⁸ Stjepan Ćosić, Nenad Vekarić, Raskol dubrovačkog patricijata, str. 335.

⁸⁹ Isto, str. 328.

⁹⁰ Josip Bersa, Dubrovačke slike i prilike 1800.-1880., Hrvatski zapisnik, Čakovec, 2002., str. 13.

10. Zaključak

U radu se prikazuju najvažnija obilježja dubrovačkog plemstva u vrijeme humanizma i renesanse. Plemstvo je bilo viši, povlašteni društveni stalež, koje je u Republici imao vlast i upravljalo državom. Za razliku od plemstva ostalih europskih država, povlasticu dubrovačkog plemstva nije davao vladar nego su oni zasluge za plemićko podrijetlo davali svojim precima. Da bi zaštitili svoje interese, dubrovački su plemići bili zatvoreni u svoje okvire i jako rijetko su dozvoljavali drugim slojevima da dobiju njihov status. Zatvaranjem Velikog vijeća plemstvo je i službeno postalo elita Dubrovačke Republike koja je u svojim rukama držala svu političku vlast te države. Od rođenja su mladi plemići i plemkinje bili odgajani da dostojno nose plemićku čast svoje obitelji, da se ponašaju u skladu sa statusom a isto tako su bili i odgajani da preuzmu visoke političke funkcije. Odnosi u obitelji su bili vrlo jasno određeni položajem svakog člana i njegovom ulogom u životu grada. Otac je bio glava obitelji dok žene nisu imale nikakvu bitnu društvenu funkciju. I ženidba je bila jako organizirana, te je u to vrijeme bila nepojmljiva ženidba između staleža. Plemići i plemkinje su se razlikovali od ostalih građana Dubrovačke republike po posebnim karakteristikama, kao što su ime i grb roda, govor, zemljišni posjedi, patronati pa čak i po odjeći, nakitu i opremi. S vremenom se broj plemićkih obitelji uvelike smanjio, što zbog demografskih čimbenika, što zbog vremenskih nepogoda kao što je bio veliki potres. Iako su se vodile brojne polemike oko primanja novih obitelji, nekolicina njih je ušla u povlašteni krug dubrovačkog plemstva, što je stvorilo i veliku podjelu na salamankeze odnosno staro plemstvo te sorboneze odnosno novo plemstvo.

11. Literatura

1. Bersa, Josip, Dubrovačke slike i prilike 1800.-1880., Hrvatski zapisnik, Čakovec, 2002.
2. Ćosić, Stjepan, Vekarić, Nenad, Raskol dubrovačkog patricijata, Anali Dubrovnika 39(2001).
3. de Diversis, Filip, Opis slavnoga grada Dubrovnika 1440., Dom i svijet, Zagreb, 2004.
4. Foretić, Vinko, Povijest Dubrovnika do 1808. I. dio, Nakladni zavod MH, Zagreb 1980.
5. Harris, Robin, Povijest Dubrovnika, Golden marketing, Zagreb, 2006.
6. Janeković Roemer, Zdenka, Rod i grad, Dubrovačka obitelj od 13. do 15. stoljeća, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zavod za hrvatsku povijest FF-a u Zagrebu 1994.
7. Janeković Roemer, Zdenka, Okvir slobode: Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma, HAZU, Zagreb, 1999.
8. Karbić, Damir, Plemstvo – definicija, vrste, uloga, Povijesni prilozi, Vol .31 No.31, 2006.
9. Lučić, Josip, Dubrovačke teme, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1991.
10. Mijušković, Jovanka Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, Glas SANU, CCXLVI, Odeljenje društ. nauka, 9 (1961) u: ocijene i prikazi, Josip Lučić, Historijski zbornik 18 (1965).
11. Mitić, Ilija, Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici (od 1358. do 1815.), Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 2004.
12. Muljačić, Žarko, Iz dubrovačke prošlosti, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.
13. Razzi, Derafino, Povijest Dubrovnika, Matica Hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2011.
14. Šišić, Ferdo, Povijest Hrvata: pregled povijesti hrvatskog naroda 600.-1918., Marjan tisak, Split, 2004.
15. Vekarić, Nenad, Vlastela grada Dubrovnika, HAZU, Zagreb, 2011.
16. Vekarić, Nenad, Udio plemstva u stanovništvu Dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 2011.
17. Zlatar, Zdenko, Huius... Est omnis reipublicae potestas: Sudjelovanje vlasteoskih rodova u vlasti (1440-1640), Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, No.40., svibanj 2002.
18. Internet:
<http://anka.duper.org/?p=348>